

20. *Konsten att arbeta med olika nivåer*

En konst som hänger nära samman med *konsten att prioritera syften* är *konsten att arbeta med olika nivåer*. Inte minst kan fenomenet fjärliseffekt förstås ur nivåperspektivet, dvs. att det uppstår svårhanterliga processer.

Evas namnlek var en del av hennes strateginät; namnleken var en utgångsaktivitet bland andra – man kan tala om *aktivitetsnivån*. På aktivitetsnivån var det Eva som hade kontroll och bestämde. Syftet med Evas utgångsaktiviteter fanns däremot inte på den nivån, utan på en annan nivå: det handlade om att det skulle uppstå trygghet och omväxling, arbetsro och lärande – om tillstånd och processer hon inte kunde ha någon kontroll över.

Namnleken bestod lite förenklat av fyra uppmaningar:

1. Sätt er i en ring!
2. Säg ditt namn!
3. Lyssna på varandras namn!
4. Försök att höra om namnen låter lika eller olika i början!

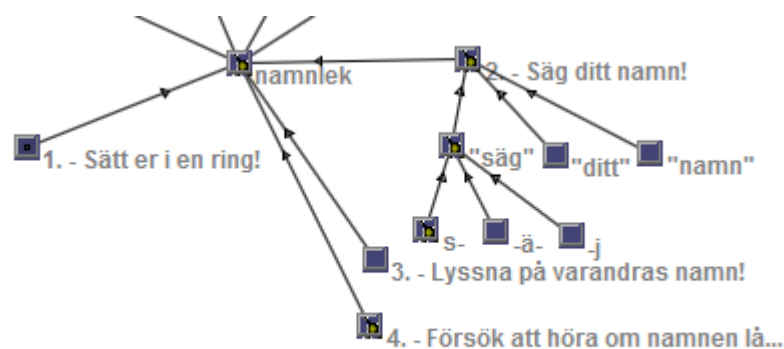
De här uppmaningarna består av tal; de är handlingar, system av aktiviteter som är tänkta att göra skillnad; de är händelser på tre olika *aktivitetsnivåer*. På den lägsta aktivitetsnivån, *basnivån*, uttalas språkljud som på de följande aktivitetsnivåerna, på *mönsternivåerna* sammanförs först till mönster av ljud som vi kallar ord, och dessa förs i sin tur samman till mönster av ord, till uppmaningarna.

Men poängen med namnleken är inte vad som händer på dessa aktivitetsnivåer, utan vad som händer på *processnivån* – det är där vi kan finna självorganiseringsprocesser som resulterar i emergenser, som t.ex. namnkunskap. Att åstadkomma namnkunskap är en av poängerna, ett av syftena med namnleken.

Under-visning	Exempel	Nivå		Element		Exempel
syfte	namnkunskap	processnivå		emergent mönster		Hen heter ...
utgångs- aktivitet	"Säg ditt namn!"	aktivi- tets- nivåer	möns- ter- nivåer	mönster av möns- ter	uppmaning av ord	säg ditt namn
				mönster av bas- element	ord av språkljud	säg, ditt, namn
			basni- vå	basele- ment	språkljud	s, ä, j, d, i, t, n, a, m

Aktivitets- och processnivåerna i utgångsaktiviteten "Säg ditt namn!"

Baselements- och mönsternivåerna i exemplet *namnlek* kan skrivas ut i Evas strateginät:

Elementen i utgångsaktiviteten "namnlek" spridda i Complador.

Elementen på de översta nivåerna är möjlighetsrum. *Namnleken* är ett möjlighetsrum där det är möjligt att lära sig kamraternas namn. *"Säg ditt namn!"* är ett möjlighetsrum där man kan förvänta sig att få höra namn och ingenting annat. Uppmaningen *"Säg!"* är ett möjlighetsrum där man

kan förvänta sig att eleverna talar, inte skriver. "Säg ditt namn!" är ett möjlighetsrum med en hög grad av förutsägbarhet: även om man inte vet exakt vilka namn eleverna kommer att lära sig, så blir det flick- eller pojknamn, inte namn på djur eller växter; möjlighetsrummen utesluter en mängd händelser, processer och emergenser.

När det gäller förutsägbarhet skiljer sig den översta nivån, processnivån, från de övriga tre. Som erfaren lärare kan Eva utan problem ge instruktionerna, dvs. uttala uppmaningarna. Men även om hon genomför en utgångsaktivitet helt planenligt på aktivitetsnivåerna, vet hon aldrig säkert vad som kommer att hända på nivån över, på processnivån. En orsak till denna oförutsägbarhet är att det inte bara är hon som kan agera på aktivitetsnivån, utan även eleverna; en eller flera elever kan genom sitt medvetna eller omedvetna agerande tillföra egna ledande faktorer som konkurrerar med hennes på olika sätt, så att det händer helt andra saker på processnivån än hon har tänkt sig – det kan vara allt från fniss och prat till knuffar. Det gäller därför att hävda sin namnlek, sitt möjlighetsrum och snabbt ingripa om eleverna börjar ägna sig åt sådant som inte hör hemma i namnleken.

Det finns alltså skäl för Eva att ta ansvar för vad som händer både på aktivitetsnivåerna och på processnivån. Detta ställer krav på utrymme för fokalt vetande. Eftersom Eva är en erfaren lärare kan hon, då det gäller att genomföra själva namnleken i stor utsträckning, lita till sin tysta kunskap och därmed frigöra plats i medvetandet för att registrera syn- och hörselintryck; hon kan skaffa sig fokalt vetande om vad som händer runt omkring sig; eftersom de fyra uppmaningarna är uttänkta i förväg kan hon under hela namnleken i stort sett låta autopiloten ta över själva uttalandet av uppmaningarna medan hon uppmärksam ser vad som händer runt omkring sig; genom att lita till sin tysta kunskap på aktivitetsnivåerna kan hon fokusera på eventuella elevaktiviteter på aktivitetsnivån och på sådant som händer på processnivån. Eftersom hon inte behöver tänka på hur hon ska formulera sig när hon säger "Säg ditt namn!" kan hon

istället övervaka situationen i klassen, för att se om alla följer med. Och hon får utrymme till att lyssna på enskilda elever i syftet att ställa kunskapsdiagnoser; hon hinner uppmärksamma positiva och negativa kunskapstecken.

En oerfaren lärare kanske måste fokusera på uppmaningarna, dvs. på hur hen ska formulera sig på talnivån, och riskerar då att missa somligt annat som händer på aktivitetsnivån, dvs. sådant som eleverna gör – och hinner än mindre observera eventuella självorganiseringsprocesser som då uppstår. En lärare som inte fullt ut behärskar svenska språket skulle kanske t.o.m. vara tvungen att fokusera på språkljudsnivån, för att orden skulle låta rätt, och kunde då missa både hur uppmaningarna låter i sin helhet och än mer vad som händer omkring hen i klassen; kulturell tyst kunskap på aktivitetsnivåerna kan göra skillnad och ha betydelse för risken för fjärrilseffekter; ett lustigt uttal kan på processnivån leda till stor munterhet, som leder till osäkerhet och förvirring, som i sin tur kan leda till trakasserier av läraren och allmänt kaos.

Ledarskap innebär bl.a. att i stunden fylla sitt medvetande med rätt saker; att vara *här* och *nu* för att i tid upptäcka vad som händer på processnivån och på så sätt kunna motverka fjärrilsprocesser. Till sin hjälp för att klara av detta har man sin tysta kunskap i form av ett strateginät som innehåller möjlighetsrum på olika nivåer. *Konsten att arbeta med olika nivåer* handlar därför om att ha ett väl genomarbetat strateginät och att vara väl förberedd när man träder in i klassrummet; det handlar om att vara genomtänkt och samtidigt medveten, att kunna vara här och nu tillsammans med sina elever, samtidigt som man hävdar sina möjlighetsrum.